

du svoju formulu za opstanak. Akteri su neverovatno isti: Velika Britanija, Rusija, Turska...

Ali tu je i, možda za srpskog čitaoca, prilično veliki uticaj albanskog faktora u grčkoj borbi za nezavisnost. Pojedine istaknute nacionalne ličnosti bile su poreklom iz albanskog (arbanaškog) korpusa. To su ljudi koji su pre svega zbog vere, pravoslavlja, pristupili nacionalnom pokretu i borili se protiv Turaka. A oni drugi, verom – muslimani, podržali su tursku vlast. I ovde će se ubrzo posle borbi sa Turcima javiti identitetsko pitanje i odvajanje Albanaca od helenskog, grčkog dela nacionalnog pokreta. To je, upravo, deo koji nama Srbima u sagledavanju albanskog nacionalnog identiteta i pitanja izmiče, jer ga posmatramo isključivo kroz srpsko-albanske konflikte. U ovoj knjizi otkrivamo nagoveštaje grčko-albanske identitetske i nacionalne konfrontacije, koja je višeslojna i traje do danas.

Srbe u današnjem vremenu, mnogi među bivšim bratskim narodima, a sada u susednim državama, često optužuju da koriste Svetosavlje kao svoj nacionalni program za okupljanje srpske nacije i srpskih zemalja u jedinstvenu celinu. Kada čitamo Spasojevićevu knjigu uočavamo da crkva u Grčkoj koristi isti model – nacionalne crkve: spoj pravoslavlja i helenizma kao osnovni generator za nacionalnu borbu i stvaranje samostalne države. Ovaj spoj je uticao na to da se mnogi koji nisu bili etnički Grci, a bili su verom pravoslavni (deo Albanaca, Cincari, Vlasi, neki od Srba ili Bugara) identifikuju sa grčkim nacionalnim identitetom i uključe u borbu za modernu i nezavisnu državu.

Konačno, Spasojević je uočio ulogu javnog mnjenja u pomaganju grčke nacionalne borbe, odnosno borbe za nezavisnost. Upravo ono što je često nedostajalo Srbima u istoj takvoj borbi. Odnos velikih sila je ovde potpuno različit, shodno vremenu, ali i prepoznatom helenskom nasleđu utkanom u evropsku civilizaciju. To nasleđe je mnoge na Zapadu mobilisalo da pomognu na različite načine grčku borbu za nezavisnost, od pesnika i romantika do diplomata i vodećih političara.

Uočava se posebna autorova fascinacija Kритom i njegovom istorijom u kontekstu šire savremene istorije Grčke. Kao i njegova teza da je kašnjenje saznanja o grčkom ustanku 1821. bila posledica nedostatka, odnosno nemanja službe bezbednosti Otomanske imperije, koja nam se učinila zanimljivom za razu-

mevanje ponašanja ove velike imperije u sudaru sa nacionalnom borbom porobljenih naroda na Balkanu. Spasojević poredi ruski i turski bezbednosni sistem i u propustima ovog drugog delom traži i korene neuspeha borbe sa nacionalnim pokretima balkanskih naroda. Poredeći Grke i Srbe, autor ukazuje i na dve osobenosti nacionalnog mita koje se pojavljuju kod oba naroda: mit o poslednjoj bici protiv osvajača – Turaka (Kosovo polje 1389, odnosno Carigrad 1453) u kojoj gine i vladar (knez Lazar, odnosno car Konstantin XI) i snažna vera u Rusiju „jedinu pravoslavnu zemlju koja nikada nije potpala pod vlast osmanskog okupatora“ i koja će stajati iza svih ustaničkih poduhvata oba naroda.

Ističemo, na kraju, nekoliko momenata na koje nam ukazuje ova knjiga. Prvi, da ona obnavlja ili vaspostavlja naučno interesovanje za proučavanje moderne grčke istorije, koje ide dalje od turističkih vodiča ili retkih studija iz ranijih decenija, iz pera Slavenka Terzića ili Milana Ristovića. Zatim, da u aktuelnoj srpskoj diplomatiji imamo ambasadore koji su ne samo diplomatski predstavnici svoje zemlje, već i erudite čija su pisana dela referentna i konačno da će, sudeći prema najavama, kada prevod ove knjige stigne u grčku javnost njihova publika imati priliku da čita o svojoj prošlosti iz pera jednog srpskog autora. Reč je o zaista uspešnom dometu knjige ambasadora Dušana Spasojevića.

Bojan B. Dimitrijević

Tvrtko Jakovina, BUDIMIR LONČAR – OD PREKA DO VRHA SVIJETA, Beograd, Službeni glasnik, 2021, 776.

Profesor Zagrebačkog univerziteta Tvrtko Jakovina je svojim naučnim radom, ali i javnim delovanjem, postao u proteklim godinama prepoznatljivo lice na postjugoslovenskom prostoru. Stavovi koje zastupa u tumačenju savremene istorije, ali i karakteristično ime, učinili su ga i delom ovdašnje javne scene. U takvoj realnosti Jakovininog intelektualnog angažmana, do beogradske i srpske publike stigla je i njegova najnovija knjiga *Budimir Lončar – od Preka do vrha svijeta*. Knjiga, biografija jugoslovenskog diplomate i ministra Budimira Lončara, privukla je svojom temom pažnju šire javnosti na postjugoslovenskom prostoru. O

tome govore dva hrvatska izdanja prestižne zagrebačke izdavačke kuće „Fraktura“, a sada i srpsko izdanje ove interesantne knjige, na koje se odlučio beogradski „Službeni glasnik.“

Biografija Budimira Lončara iz pera profesora Jakovine uklapa se u započet niz biografija ličnosti iz političkog života Socijalističke republike Hrvatske i SFR Jugoslavije, u kojoj su već u javnost stigle biografije Vladimira Bakarića (Dino Mujadžević, 2011), Mike Špiljka (Hrvoje Klasić, 2019), odnosno ranije Vladimira Velebita ili Andrije Hebranga. S druge strane, Jakovina biografija Budimira Lončara se uklapa u njegova interesovanja i istraživanja tema iz Hladnog rata i odnosa sa Sjedinjenim Državama, a po kojima je i postao prepoznatljiv na hrvatskoj i postjugoslovenskoj istoriografskoj sceni. U suštini, to jeste biografija, ali i istorija Hladnog rata iz perspektive države koja je prestala da postoji odnosno jednog istaknutog aktera te epohe.

Iako govori o ličnosti koja nije u jugoslovenskoj političkoj nomenklaturi bila u samom vrhu ni jugoslovenske pa ni hrvatske političke scene, sve do samog kraja postojanja SFR Jugoslavije, Jakovina je uspeo da junaka svoje knjige pozicionira na toj sceni i da čitaocu drži pažnju tokom celog rukopisa. *Od Preka do vrha svijeta* je pre svega lepo i moderno pisana biografija. U maniru sličnih biografija ličnosti Hladnog rata, kakva je recimo Kisindžerova biografija iz pera Nila Fergusona. Takve biografije, pa i ova Lončareva iz pera Tvrtka Jakovine imaju širok zahvat i ne rekonstruišu samo biografiju istorijske ličnosti o kojoj pišu, već i čitav kontekst u kojem se njihov „junak“ kreće. S druge strane, knjiga Tvrtka Jakovine se po značaju, zahvatu ali i budućem uticaju, svakako može meriti sa kultnom knjigom o jugoslovenskoj spoljnoj politici koju je sredinom osamdesetih godina napisao hrvatski istoričar i potonji diplomata Darko Bekić – *Jugoslavija u Hladnom ratu*.

Jakovina kroz biografiju Budimira Lončara daje detaljnu sliku jugoslovenske diplomatije u vremenu Hladnog rata, upravo kako se Lončareva karijera razvija. A kako je reč o čoveku koji je preko četiri decenije (1950–1991) bio u Saveznom sekretarijatu za inostrane poslove, to se kroz njegovu biografiju oslikavaju mnogi događaji i ličnosti koji su kreirali ili bili predmet spoljne politike socijalističke Jugoslavije. Jakovina je tako napisao knjigu koja ne samo da je istoriografski detaljno istražena biografija

Budimira Lončara, već bi gotovo trebalo da bude obavezna lektira diplomatama koji danas stupaju na scenu u državama na postjugoslovenskom prostoru.

Ovu našu tvrdnju potkrepljuje najveći deo Jakovinine knjige (61–592). Lončar će, posle dolaska iz UDB-e za Hrvatsku u Beograd, „bez poznavanja tehnologije diplomacije, bez poznavanja svijeta“, proći karijeru od analitičara, referenta u Ministarstvu (Saveznom sekretarijatu) za inostrane poslove, preko ambasadorskih mesta savetnika i zamenika saveznog sekretara sve do dužnosti samog saveznog sekretara, na kojoj će ga zateći građanski rat i raspad Jugoslavije. Postavši tako poslednji ministar spoljnih poslova druge Jugoslavije.

Poseban kvalitet Jakovininog narativa jeste uvođenje dijaloških formi, za koje smo sigurni da potiču iz razgovora sa Budimirom Lončarem. Takođe i nebrojen niz detalja, koje je samo savremenik mogao da mu prezentira. On je na taj način izbegao nezanimljivost klasične diplomatske istoriografije, gde se nižu jednolični susreti diplomata, suvoparni izveštaji sa povremenim eskalacijama kriza ili velikih državnih poseta. Tako saznajemo niz zanimljivih detalja iz istorije Saveznog sekretarijata za inostrane poslove, najviše o odnosima među istaknutim zvaničnicima ove institucije. Saznajemo načine na koji pojedine diplomate odlaze na nove dužnosti: i sam Lončar je „šapnuo“ načelniku konzularne službe ministarstva, a svom zemljaku „da ga se sjeti kada se budu raspoređivali novi kadrovi“ i tako je otišao na svoju prvu diplomatsku dužnost u Sjedinjene Američke Države; potom, kadrovsku problematiku koja se od 1960-ih ogledala kroz tzv. republički ključ; lične animozitete ili sukobe među istaknutim diplomatama Titove Jugoslavije. Posebno mesto u diplomatskoj biografiji Budimira Lončara zauzima Koča Popović, koga u ovoj biografiji nalazimo kao saveznog sekretara za inostrane poslove. Lončar, koji se afirmisao svojim analitičkim nastupom, privukao je pažnju ovog koloritnog komunista i generala i ostao s njim u prisnim službenim i ličnim odnosima narednih decenija.

Na bazi Lončarevih sećanja dobijamo kratke ali precizne portrete istaknutih ličnosti jugoslovenske diplomatije: Peka Dapčevića, Vladimira Popovića, Miloša Minića, Mirka Tepavca, Josipa Vrhovca, Lazara Mojsova, Raifa Dizdarevića, Živorada Kovačevića, Milivoja Maksića i drugih. Ponekad je samo jednom efektom

rečenicom potpuno dočarao neku od pomenutih ličnosti. Ti delovi, koji se ne vide u arhivskim dokumentima, jedan su od najvećih kvaliteta ovog teksta i upravo taj slikovit stil svrstava Jakovinu u istoričare kojima je publika veoma naklonjena.

Kada se takvim stilom pristupi pisanju jedne biografije dobija se čitljiva priča o jugoslovenskom diplomatskom manevrisanju kroz epohu Hladnog rata. Pred čitaocem defiluju lideri nesvrstanih, istaknute ličnosti nemačkog i američkog političkog života tokom sedamdesetih i osamdesetih godina: Vili Brant, Helmut Šmit, tzv. „beogradska mafija“ u američkoj diplomatiji: Lorens Iglberger, Voren Cimerman, Brent Skoukroft, Vilijam Montgomeri..., ali i predsednici Karter, Regan, Buš ili državni sekretari Sajrus Vens, Volter Mondejl, Aleksander Hejg i nezaobilazni Henri Kisindžer. Iz Jakovinih navoda odnosno Lončarevog diplomatskog iskustva u Nemačkoj i Sjedinjenim Američkim Državama mogu se izvući mnoge pouke za današnje odnose Srbije sa ove dve velike sile, jednom evropskom i jednom svetskom.

Ističemo i neke od podataka koji govore o strukturi jugoslovenske diplomatije, odnosno Saveznog sekretarijata za inostrane poslove: koliko je službenika dezertiralo na Zapad tokom 1950-ih, ili koliko je bilo zaposlenih tokom 1980-ih („Jugoslovenski SSIP bio je prevelik“). Odnosno, koliko je bilo diplomatskih predstavništava u 1991. godini. Uočavaju se pojedini segmenti rada: analitika ili kompjuterski sistem prenošenja poruka, šifra ili način na koji su unutar kuće funkcionisali pojedini savezni sekretari. U knjizi vidimo i unutrašnji raspad Saveznog sekretarijata za inostrane poslove od kraja leta i tokom jeseni 1991. godine: odlazak Slovenaca, potom Hrvata, kao i opredeljivanje diplomata prema novim okolnostima koje je raspad Jugoslavije doneo. Prema Lončaru, septembar 1991. bio je mesec u kome su eskalirale borbe širom Hrvatske i kada se on očigledno prelomio i shvatio da je sa Jugoslavijom gotovo.

Nama se posebno zanimljiv učinio deo o ranim godinama jugoslovenske obaveštajne službe. Jugoslavija je od 1952. godine dobila svoju civilnu obaveštajnu službu: Službu za informisanje i dokumentaciju. Ona je nastala izdvajanjem Prve uprave UDB-e za Jugoslaviju i postojala je u strukturi Saveznog sekretarijata za inostrane poslove. O ovoj službi nema previ-

še sećanja posle knjige Antona Duhačeka, jedne od njenih istaknutih ličnosti. Čak i u arhivi ministarstva ne postoji (nije dostupan – ?) poseban fond ove službe. Tu stupaju na scenu Lončar i njegov biograf Jakovina, dajući iscrpnu sliku kako se u ovom ministarstvu formirala posebna analitička služba: Grupa za analizu i planiranje na čijem čelu je bio Lončar. Odnosno, kako je tokom pedesetih godina funkcionisala spoljna jugoslovenska obaveštajna služba. Pratimo i nastanak Odeljenja za bezbednost ovog ministarstva. Ovaj deo nam se učinio možda i najinteresantnijim u „ranjoj“ biografiji Budimira Lončara. Takođe, njegovo tumačenje delatnosti hrvatske emigracije u SR Nemačkoj tokom sedamdesetih godina kada je bio ambasador u toj državi. Odnosno o delatnosti jugoslovenskih službi u suprotstavljanju njenim aktivnostima na nemačkom terenu („UDB-a je dakle bila spremna uzvratiti udarac“) i svojoj neupućenosti kada su se odvijale pojedine akcije. U tu neupućenost čitalac može, ali i ne mora verovati.

Lončarevo „ministrovanje“ palo je u najtežoj unutrašnje-političkoj krizi i poslednjoj fazi postojanja SFR Jugoslavije. Ovaj deo će se svakako najpažljivije čitati i po njemu meriti Lončareva biografija i Jakovinin rukopis. Tu Lončareve spoljnopoliitičke aktivnosti u Pokretu nesvrstanih: Deveta konferencija u Beogradu, poseta sovjetskog lidera Mihaila Gorbačova Jugoslaviji, rat u Zalivu, nestaju pred ratnim događajima u kojima se raspala Jugoslavija. Galerija novih likova na sceni raspada države sada okružuje Lončara, koji je u sedmoj deceniji života i na početku pete decenije u diplomatiji.

Ističemo nekoliko ocena o Slobodanu Miloševiću, koga je Lončar poznavao još kao funkcionera u Beobanci, sa kojima se u potpunosti slažemo: „Ambiciozan je bio još kao omladinac, usvojio je tehnologiju jugoslavenskog socijalizma, i uspinjao se na hijerarhijskoj lestvici... nije bio niti komunist, niti demokrata, niti nacionalist, nije bio ni šovinst, niti antikomunist. Bio je čovjek koji je verovao u vlast i koji je po svaku cijenu htio ostati na vlasti“. O odnosu prema Hrvatskoj: „Milošević je Tuđmana jednim dijelom dobro čitao, ali je podcijenio snagu hrvatskog otpora i pritisak međunarodne zajednice“. Ova rečenica nam se čini valjanom ocenom Miloševićevog odnosa prema ratu koji je razbio Jugoslaviju.

Jakovina rekonstruiše i napore vojnog vrha da dobije valjane savete i-ili nabavi oružje u

Sovjetskom Savezu u trenucima 1991. godine kada je građanski rat bio na pomolu. Jugoslavija je, razdirana unutrašnjim sukobima, propustila priliku „integrirati se u novu europsku arhitekturu“. Takođe, „odnos prema puču u Sovjetskom Savezu bio je jedan od događaja kada se moglo jasno vidjeti kako se SSIP, kao i cijela zemlja uostalom – dijeli.“ I konačno: „Reforme, koje su krajem 1989. budile optimizam, ljeti 1991. više nikoga nisu zanimale... Više nije bilo nikoga s kim se moglo razgovarati, a vanjski faktori pukim političkim aktima nisu bili u stanju gasiti požare“. Lončar je ostao u Beogradu tokom jeseni 1991, kada je rat već buktao u Hrvatskoj – odnosno na obodu Republike Srpske Krajine. Poslednje obraćanje vodećem kadru Saveznog sekretarijata za inostrane poslove održao je 11. novembra 1991. Ostavši sve vreme na „saveznom“ nivou, jugoslovenskog opredeljenja, za Lončara nije bilo mesta u novoj hrvatskoj državi koja se stvarala. Naredne decenije proveo je živeći na različitim svetskim adresama, da bi se u Hrvatsku vratio posle promene vlasti u njoj.

Sigurno je da će mogući kritičari ove biografije ukazivati na to da nema mnogo podataka o Lončarevoj karijeri u okviru OZN-e, odnosno UDB-e, u kojoj je proveo pet godina. Posebno što su u Hrvatskoj već objavljeni pojedini dokumenti u kojima se i on pominje kao čovek koji je sprovodio istrage i progonio protivnike nove vlasti. Dvadesetogodišnji Lončar je bio „šef OZN-e za Zadar“, grad koji je bio deo Italije i iz koga su nove komunističke vlasti prognale italijansko stanovništvo upravo u tom periodu 1945–1946. Svestan je toga bio i Jakovina, koji piše: „Ovaj dio karijere Lončar je rijetko spominjao“. Odnosno: „Može se pretpostaviti da se pitanje zaostalih fašista u Zadru rešavalo brutalno“. Sledi Lončareva četvorogodišnja služba u UDB-i za Hrvatsku u Zagrebu (1946–1950): „Niti o ovom razdoblju i poslovima Lončar nije mnogo govorio“.

Jakovina sam navodi da je sa Lončarem razgovarao „vrlo često između 2004. i 2020. godine“. Ipak, i pored čestih razgovora, izgleda da su obojica preskočili ovaj period. Da li je Lončar krio detalje iz ovog dela svoje karijere – pa zato nije ni govorio svom biografu šta je radio kao oficir Službe? Ili Jakovina nije želeo da otvara tu temu i time naruši uglednu diplomatsku karijeru Budimira Lončara, ili njihov prijateljski odnos, pa tako pruži argumente onima u današnjoj Hrvatskoj koji nisu naklonjeni Lončaru?

Pojedini detalji u knjizi koji se tiču ličnosti protiv kojih je bio Titov režim ostali su u domenu poznatih fraza Lončarevog vremena. Tako je Draža Mihailović „četnički vojvoda“, Ranković je „DSIP htio pretvoriti u svoju ekspozituru“, odnosno pružao „otpor demokratiziranju Partije“. Ali i naknadnih tumačenja: da je vojna služba bezbednosti „stvorila bizarno savezništvo sa četništvom,“ ili „da je Nikezić preživio vjerovatno nikada Miloševića ne bi bilo, vjerovatno se ništa ne bi dogodilo što se dogodilo“, da je Milošević „genij zla“ itd. Naravno, ovo mogu biti mesta za diskusiju sa autorom.

Kada čitalac dođe do kraja knjige nije sasvim jasno kakva je uloga pogovora iz pera Latinke Perović. Ona u svom tekstu (725–752) ne donosi nikakvu novu, ličnu informaciju već, reklo bi se, jednostavno prepričava knjigu koju je čitalac upravo pročitao. Da li je autoru ovaj tekst bio potreban kao neka legitimacija pred delom srpske publike? Ili je to omaž Lončarevoj naklonosti, Mirku Tepavcu saveznom sekretaru za inostrane poslove i Marku Nikeziću, jednom od korifeja tzv. „liberalne struje“ u Centralnom komitetu Saveza komunista Srbije? Jakovina u tom smislu navodi: „...čitava skupina političara u Srbiji, na čijem je valu plivao i Tepavac, bila je Lončaru bliska“. Ili je prosto ime Latinke Perović dovoljan znak da je knjiga dobra i za srpsko tržište? Čini nam se da je taj deo suvišan, jer je Tvrtko Jakovina ponudio javnosti „u regionu“ odličnu knjigu kojoj ne treba dodatno tumačenje i prepričavanje, pa makar to bilo i od Latinke Perović.

Nećemo ulaziti u moguće elemente kritike ove knjige u Hrvatskoj, ako ih bude. Predmet polemika i kritika je uglavnom bila ličnost samog Budimira Lončara. On je po povratku u Hrvatsku iz višegodišnjeg izgnanstva po svetu, u vremenu posle Tuđmana, ostao aktivan kroz kontakte i savetnički angažman, koji je imao od strane dvojice hrvatskih predsednika, pa je tako i bio pominjan u medijima. Ostao je, kako se navodilo, jugoslovenski nastrojen, podržavao levu političku opciju u Hrvatskoj, bio čovek „iz Službe“, a poneko je isticao njegovo pripadanje masonske organizaciji. Lončara i danas deo političkih delatnika u Hrvatskoj ne prepoznaje kao svojevrstnog hrvatskog Kisindžera, već kao predstavnika „duboke države“, čoveka koji je bio protiv hrvatske nezavisnosti i, shodno tome, u njemu vidi simbol neuništivosti propalog jugoslovenskog komunističkog sistema.

Konačno, i u domenu heurističke strane ove knjige, ne možemo se oteti pohvalnom utisku kada se pogledaju iscrpna bibliografija i korišćeni arhivski izvori. Posebnu pažnju privlače od autora konsultovani usmeni izvori, u kojima je popis istaknutih Lončarevih savremenika sa prostora bivše Jugoslavije i svetske scene. Veliki broj fotografija koje prate biografiju Budimira Lončara čitaocu vizuelizuje ne samo njegov život i karijeru, već i neke od najvažnijih trenutaka i ličnosti diplomatije Titove i post-Titove Jugoslavije.

Smatramo da je Tvrtko Jakovina ovom knjigom i trudom ulozenim u nju opravdao pohvalne reči koje su o rukopisu (odnosno o Budimiru Lončaru) naveli Henri Kisindžer, Mihail Gorbačov, Roland Dima i Amr Musa i koje se nalaze na koricama knjige. Njegova biografija Budimira Lončara je referentno delo o jugoslovenskoj diplomatiji u Hladnom ratu i vremenu raspada Jugoslavije, čiji će visoki dometi ostati nesporni.

Bojan B. Dimitrijević

КОЛАБОРАЦИОНИСТИ ПРЕД СУДОМ ОЗНЕ II: Саслушања Божидара Бећаревића, Светозара Вујковића, Велибора Јонића и Николаја Губарева, ур. Небојша Стамболија, Раде Ристановић и Радосав Туцовић, Институт за савремену историју, Друштво за урбану историју, Београд 2022, 542.

Knjiga *Kolaboracionisti pred sudom OZNE II: Saslušanja Božidara Bećarevića, Svetozara Vujkovića, Velibora Jonića i Nikolaja Gubareva* predstavlja zbornik dokumenata arhivske građe objavljen 2022. godine u izdanju Instituta za savremenu istoriju i Društva za urbanu istoriju. Urednici zbornika su dr Nebojša Stambolija, dr Rade Ristanović i dr Radosav Tucović, naučni saradnici Instituta za savremenu istoriju iz Beograda. Ova knjiga se nadovezuje na prethodno izdanje *Kolaboracionisti pred sudom OZNE* iz 2018. godine, u čijem je priređivanju pored Ristanovića i Stambolije učestvovao i dr Srđan Cvetković.

U Predgovoru knjige autori navode najznačajnije karakteristike, sadržaj, obim i poreklo objavljene građe. Glavna celina monografije podeljena je na četiri dela. Pre arhivske građe, na početku svakog poglavlja glavne celine nalazi se slika, a potom i biografija svakog od četvorice kolaboracionista, sa spisikom literature. U prvom

delu glavne celine knjige nalaze se dokumenta vezana za Božidara Bećarevića, šefa IV odeljenja Specijalne policije Uprave grada Beograda u periodu 1941–1944. Ovo poglavlje sastoji se u osnovi od 12 zapisnika o saslušavanju Bećarevića od strane organa OZN-e, odnosno UDB-e za NR Srbiju u periodu od 6. juna 1946. do 24. septembra 1949. i jedne izjave iz 20. septembra 1949. godine.

Drugi deo glavne celine odnosi se na Svetozara Vujkovića, upravnika logora Banjica u periodu 1941–1944. U okviru ovog dela nalazi se 7 zapisnika o saslušanju Vujkovića od strane oficira UDB-e za NR Srbiju, nastalih u periodu 5–13. jul 1949. Treći deo glavne celine knjige donosi zapisnike o saslušanju Velibora Jonića, ministra prosvete u vladi Milana Nedića. Zapisnike sa ovog saslušanja načinili su organi OZN-e za NR Srbiju u periodu 22. avgust–12. septembar 1945. U zborniku je objavljeno ukupno 17 zapisnika sa Jonićevih saslušanja. Četvrti i najobimniji deo glavne celine knjige sadrži ukupno 30 zapisnika o saslušanjima Nikolaja Gubareva, šefa IV i III odeljenja Specijalne policije UGB u periodu 1941–1944. Iz pomenutih zapisnika možemo videti da je ispitivanje Gubareva od strane predstavnika OZN-e, odnosno UDB-e za NR Srbiju, trajalo od 28. novembra 1946. do 6. septembra 1949. godine.

Dokumenta izložena u zborniku nastala su radom dela OZN-e, odnosno UDB-e za NR Srbiju i sastoje se od pitanja koja su upućivana četvorici optuženih i njihovih odgovora. Istorijski izvori izloženi u zborniku dopunjuju značajnim informacijama kompleksnu sliku Srbije pod nacističkom okupacijom. Iskazi četvorice kolaboracionista pružaju dragocene podatke o funkcionisanju režima Milana Nedića, njegovom odnosu prema okupatorima, pokretima otpora, kao i čitavom nizu drugih organizacija, grupa, država i ličnosti. Osim za period 1941–1944. ova dokumenta predstavljaju vredan izvor i za proučavanje istorije međuratne Jugoslavije, Beograda i njegove uprave.

Posmatranje jednog turbulentnog perioda srpske i jugoslovenske istorije iz perspektive pojedinca može biti od velikog značaja za istoričare koji izučavaju fenomen kolaboracije u Drugom svetskom ratu. Pored četvorice kolaboracionista ispitivanih od strane organa OZN-e, odnosno UDB-e, dokumenta objavljena u ovoj knjizi pružiće istraživačima mnoge informacije o drugim ličnostima iz redova okupato-